

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ім. М. І. ПИРОГОВА

Кафедра філософії та суспільних наук

ФІЛОСОФІЯ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ТА
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСАХ

ФІЛОСОФІЯ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСАХ

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ
У ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ

друкарня-видавництво
ТВОРИ
творюємо разом

ISBN 978-617-552-740-5

9 786175 527405
www.tvoru.com.ua

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. М.І. ПИРОГОВА
Кафедра філософії та суспільних наук

ФІЛОСОФІЯ
В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ
ТА
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ
ДИСКУРСАХ

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

V ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ

21-22 листопада 2024 року

Вінниця
ТВОРИ
2024

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (протокол № 4 від 27.12. 2024).

Матеріали подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен, посилань, за грамотність, літературний стиль та інші відомості. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи не повертаються. Організатори конференції та члени редколегії не завжди поділяють думки учасників (авторів).

Ф 56 **Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах.** Матеріали доповідей та виступів V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 21-22 листопада 2024 року. Вінниця : ТВОРИ, 2024. 204 с.

ISBN 978-617-552-740-5

Збірник містить матеріали доповідей та виступів учасників V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю **«Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах»**, яка відбулась у Вінницькому національному медичному університеті ім. М.І. Пирогова 21-22 листопада 2024 року з нагоди святкування Міжнародного дня філософії. У поданих матеріалах висвітлюється широке коло актуальних проблем розвитку філософських дисциплін від минулих часів до сучасних. Збірник адресовано науковцям, працівникам закладів вищої та середньої освіти, аспірантам, магістрантам, студентам та всім, хто цікавиться філософією й гуманітарними дисциплінами.

УДК: 1(091):004.83

© ВНМУ ім. М.І. Пирогова, 2024

© Кафедра філософії та суспільних наук, 2024

© Колектив авторів, 2024

© ТОВ «ТВОРИ», 2024

ISBN 978-617-552-740-5

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 22 лютого 2022 р. № 64/22. Дата оновлення: 28.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення: 10.11.2024).

3. Reservations and Declarations for Treaty No.005 - Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 005). URL: <https://www.coe.int/en/web/Conventions/full-list/?module=declarations-by-treaty&numSte=005&codeNature=10&codePays=U> (дата звернення: 10.11.2024).

4. Магновський І. Й. Теоретико-правові аспекти осмислення розвитку конституційного процесу в Україні: реалії сучасності // Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка. Кропивницький, 2023. № 3 (103). С.13-23.

5. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у 2-х томах / редкол.: Толочко П. П. та ін. Київ : Наукова думка, 1996. Т.1. 600 с.

6. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у 2-х томах / редкол.: Смолій В. А. та ін. Київ : Наукова думка, 1997. Т.2. 424 с.

Вергелес К.М.,

проректор ЗВО

з науково-педагогічної та виховної роботи,

доктор філософських наук, професор,

професор ЗВО кафедри філософії та суспільних наук,

академік НАН ВО України

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

м. Вінниця, Україна.

Куліш П.Л.,

к.філос.н., доцент,

доцент ЗВО,

в.о. завідувача кафедри філософії та суспільних наук

Вінницький національний медичний університет ім. М.І.Пирогова

м. Вінниця, Україна.

СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ НАУКИ: ВІД НАУКОВОЇ КАРТИНИ СВІТУ ДО НАВІГАЦІЙНОЇ МАПИ

Активний розвій та новизна проблем сучасних, так званих, пострепрезентаційних підходів й результатів досліджень науки і техніки, що супроводжується значним спротивом, який зримо проявляється у «наукових війнах» між вченими і дослідниками науки, так чи інакше, призводить до суттєвих змін не тільки змісту поширених уявлень щодо будови світу, а й теоретичної форми таких уявлень, наприклад, «наукової картини світу» чи «мапи». У гетерогенному полі, яке розгортається перед

сучасними дослідниками, вони, разом зі своїми традиційними передумовами, зокрема, опозиціями природа/культура, матерія/значення, репрезентація/репрезентоване тощо виявляються ефектами соціотехнічних практик. Результати досліджень все переконливіше вказують на вторинність «репрезентативної» функції «картини світу» щодо «орієнтативної», тематизуючи при цьому способи її існування і функціонування у гетерогенних мережах соціотехнічних практик.

Як констатують представники сучасного критичного напрямку дослідження науки і техніки (STS) реальність, у якій сьогодні мешкає (проживає) людина опосередкована й в значній мірі організована наукою і її продуктом технаукою. Аналіз цієї реальності не тільки робить детальнішою чи повнішою наявну картину світу, ядром якої виступають результати природничих наук, але й виявляє різноманітні дискурсивно-матеріальні практики і техніки, розмаїття людських і нелюдських акторів, які долучені до конструювання і відтворення цих реалій, їх відмінності, генезис, випадковість і онтологічну невизначеність. Нове поле, що вимальовується, вже не охоплюється якоюсь картиною світу хоча б через те, що остання спільно з своїми теоретичними засадами є наслідком соціальних технічних практик і збірок, що розгортаються тут.

У сучасній науці, основним завданням дослідника, згідно з новими підходами, є відслідковування різноманітних шляхів матеріально-дискурсивного конструювання порядку (фактів, типів предметності, техніки тощо). Якщо раніше для пояснення будь-якого феномену достатньо було віднайти (встановити) його причиннонаслідкові зв'язки, то нині під останнім розуміється простежування того, як практично щось вперше виникає, становиться, відтворюється (позаяк ніщо не є причиною самого себе і вимагає виконання зовнішніх умов свого існування). Те, що раніше мислилося як абстрактне, фундаментальне, гранично неемпіричне, виявляє своє цілком матеріальне, емпіричне походження і історію у практиках. Коли ідеї стають дієвими, матеріалізуються у речах та практиках й починають оформляти досвід, тобто стають частиною світу, то все це є результатом роботи складних систем соціотехнічних практик. Якщо для людини дієвими, видаються фундаментальні опозиції, типу природа/культура, то варто виявити приховану за цією фундаментальністю «машинерію і історію», тим самим встановивши рефлексивне відношення з цією опозицією, піддавши його денатуралізації і вияснивши межі легітимного застосування. Для того щоб структури, які видаються чи уявляються природними, самоочевидними, фундаментальними і автономними, стали саме такими слід акцентувати увагу на роботі, яка повинна здійснюватися. Роботі, яка є необхідною, для того щоб наукові факти і техніка відбулися і залишалися стабільними, незмінними і дієвими.

Зосередження на практиках, на конкретних механізмах виробництва, як вважають представники STS, породжує методологічну перевагу

мікромаштабу: чуйність до ситуативності, знаходженні у конкретному місці, окремій точці чи частині світу. Конструкція типу «об'єктивна і універсальна наукова картина світу», яка знаходиться поза світом, поза простором окремих позицій і начебто здатна схопити цей світ у всій його повноті й тотальності є такою, що вимагає переосмислення. Носії цієї ідеї наполягають на частковості і окремішності будь-якої перспективи. Наприклад, Джон Ло, досліджуючи механізми використання кораблів у португальській морській експансії XV-XVI століть показує, що як технічний засіб корабель мав мережеву будову, яка являла собою множину різнорідних елементів – наукові знання, навігаційні прилади і навички, інженерні винаходи, природні сили, соціальні інтереси і групи, політичні актори, досвід і практики тощо, які необхідно було «умовити» вбудуватися у мережу і які цілком могли її «зрадити». Ці різнорідні елементи Джон Ло називає «гетерогенною інженерією» і пропонує, «розглядати її як мережу поєднаних компонентів».[1] Д. Латур, у свою чергу, в пошуках причин, що обумовили епохальний успіх наук Нового часу, відмовляється від високопарних відповідей, на зразок, «нової раціональності», «нового методу», «народження капіталізму», які проводять строгу межу між донауковою і науковою культурами. На його думку «ця межа довільно нав'язується поліцією і бюрократами, але за нею не криється жодна природна межа. Ці «великі» дихотомії є корисними для викладання, полеміки, вступних слів, але нічого не пояснюють: навпаки, вони самі потребують пояснень».[2] Тому він пропонує у подібних дослідженнях звертатися до більш рутинних пояснень і вивчення конкретних технік письма й зображення, які створили можливість перетворення наукових тверджень та образів у незмінні мобільності, що «мандрують» по планеті Земля. Представники, так званого «нового матеріалізму», у своєму проекті «агентного реалізму» теж акцентують увагу на тому, що фундаментальні розбіжності, які раніш мислилися як початкові, продукуються «апаратами» як матеріально-дискурсивними практиками, що реконфігурують світ, межі, властивості і навіть простір та час. Апарати є динамічними «зборками» технічних установок і лабораторного обладнання, людських і нелюдських акторів, які включені до колооберту матеріалізації. Значення, яке приписується апаратам, констатує, що технонаука формує наш світ і організує як наші уявлення про нього, так і наші взаємини з ним. Через це, стає зрозумілим, що те, що відкривається дослідником, не може охоплюватися якоюсь картиною світу хоча б через те, що остання, спільно з власними концептуальними основами, постає ефектом «збірок» і соціальних технічних практик, які тут розвертаються.[3]

Подібне відбувається і з традиційним розумінням мапи, яка раніш уявлялася наочним втіленням звичної для нас практики владного охоплення тієї чи іншої тотальності за допомогою репрезентації. Мапа теж тривалий час вважалася об'єктивним і неупередженим продуктом науки,

яка з постійно зростаючою точністю зображує земну поверхню, залишаючись при цьому ніби відокремленою від світу як його репрезентативна модель. Але з виникненням, а в подальшому і розвитком «критичної географії», разом з запозиченими нею у критичної теорії, філософії, STS і когнітивних науках інструментами і проблематизаціями, таке репрезентативне розуміння мап виявилось недостатнім. Ще у 2000-х роках з'являються нові, альтернативні способи розуміння мап під спільною назвою «пострепрезентаційної картографії». Суть нового підходу полягає в тому щоб перевести увагу з проблеми репрезентації мапою території на те, як мапа виробляється і використовується. У результаті такого переводу вона постає процесуальним, а не незмінним об'єктом, виявляється працюючою частиною світу, частиною мереж різнорідних акторів і контекстів, має історію, є контингентною, контекстуальною і ситуативною.

Р.Кітчин і М.Додж, пропонують істотно змістити акцент у вивченні мап. На їх думку: «Варто відстежувати і визнавати те, що картографи роблять (займаються контекстуальною наукою) – а не що вони говорять про те, що роблять (займаються об'єктивною наукою) – і те, як люди викликають мапи до життя для розв'язання реляційних проблем, причому виходячи за межі наївного розуміння застосування мап (тобто роблять це разом зі зв'язками з конкретними місцями та іншими джерелами знань, у контексті тощо)» [4, с.343]. Вони проблематизують онтологічні передумови мапи і підкреслюють принципову негарантованість її онтологічного статусу. Вона не є ні «дзеркалом природи», що запозичує свою істинність, незмінність і владу у об'єктів, ні соціально сконструйованою репрезентацією. «Мапи – це практики, вони завжди суть картирування; просторові практики, що залучаються для розв'язання реляційних проблем (наприклад, як найкраще створити просторову репрезентацію, як зрозуміти просторовий розподіл, як добратися із А у Б тощо)» [4, с.335].

Будь-яка мапа має онтогенетичну природу, яка проявляється вже у тому, що остання, як множина точок, ліній і кольорів на поверхні, має бути впізнаною і прочитаною як мапа, з самого початку залежить від конкретних практик. Те, що створюють картографи, перетворюється в мапу їх користувачами. І це не наперед визначений процес, який залежить від їх знань, навиків, бажань і реляційних та просторових проблем, що ними розв'язуються. Мапа, у кожній конкретній ситуації свого використання, щораз перестворюється, тобто постійно знаходиться у становленні. Саме становлення мапи є спів виробництвом, що розгортається між мапою, діяльністю користувача і світом. Взаємодіючи з мапою, користувач пояснює і означає для себе середовище, наділяє його орієнтирами, а оглядаючи це середовище, переосмислює те, що й як він бачить на мапі. Розв'язання проблеми надає мапі, світу і діяльності користувача певної форми. Встановлення відповідностей між нейтральними елементами мапи і елементами навколишнього середовища,

їх перетворення в орієнтири для пошуку наступних орієнтирів і вибудовування траєкторії руху, мають не стільки репрезентаційну, скільки перформативну будову. Мапа, насправді, будучи актуалізованою користувачем, виходячи з його знань, умінь, досвіду і розв'язуваної ним реляційної проблеми, моделює чи трансдукує, простір довкола нього і його діяльність. І якщо в результаті такого складного процесу творення мапи й виникає відповідність між мапою і територією, то її варто розуміти не як подібність і відповідно неможливий стрибок через розрив між репрезентацією і репрезентованим, а як встановлення релевантності, що дозволяє вибудовувати, завдяки орієнтирам, траєкторію руху, яка в кінці кінців скидається на «диво референції». Як доводять сучасні дослідники науки і технологій, мапа працює саме тому, що є не міметичним, а навігаційним об'єктом. Тому питання про точність мапи як репрезентації і про те, чи є зовнішній світ поза нею – це питання, які є релевантними для міметичної інтерпретації, позаяк у навігаційній вони не мають жодного сенсу. За аналогією це саме стосується і науки і наукової картини світу.

Висновком із вищезмальованого є те, що сучасна філософія і сучасна наука разом зі своїми результатами постають не репрезентативною картиною сущого чи світу, не догматичною метафізикою, яка припускає погляд на світ, який тоталізується з нізвідки. Свої базові тези вони розповсюджують і на самих себе, принципово забороняючи таке тлумачення. Тому бажаючи й надалі залишатися цілісною світоглядною системою, що претендує на реабілітацію багатства і матерії, життя і природи, нова філософія пропонує доволі «бідну» онтологію. Це пов'язано насамперед з тим, що вона не прагне постати якоюсь новою картиною світу, а є орієнтаційним засобом (своєрідною навігаційною мапою), апаратом для дослідження, бачення розмаїття і матеріальності світу, а також для налаштування колективного досвіду.

Література:

1. *Law J. Technology and Heterogeneous Engineering: The Case of Portuguese Expansion // The Social Construction of Technological Systems: New Directions in the Sociology and History of Technology / W.E. Bijker et al. (eds). Cambridge, MA: MIT Press, 2012. P. 105-127.*
2. *Latour B. Biography of an Inquiry: On a Book About Modes of Existence // Social Studies of Science. 2013. Vol. 43. №2. P. 287-301.*
3. *Dolphijn R., Van der Tuin I. New Materialism: Interviews & Cartographies. Open Humanities Press, 2012; The New Politics of Materialism: History, Philosophy, Science/ S.Ellen Zweig, J.H.Zammito (eds). L.: Routledge, 2017.*

Виговський М.Р.,
студент II курсу магістратури
історичного факультету
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

КУЛЬТ ПРЕДКІВ ТА ЙОГО ВІДОБРАЖЕННЯ

«Під культом предків розуміють не лише віру або окремі вірування у божественність прашурів, а й обряди (іноді цілі комплекси) з їх вшанування та звернення як до них, так і до їхньої сили та могутності (складання пожертв предкам, їх «годування», спілкування з ними тощо). У широкому тлумаченні культу предків він присутній у морально-поведінкових настановах сучасної людини – у вшануванні померлих, відвіданні їх могил. У багатьох культурах світу таке вшанування предків замикається на рівні родини, тобто пам'яті про найближчих померлих родичів» [6, с. 40].

Культ предків будувався на ідеї переходу душі померлого родича в інший світ, звідки предки разом з богами могли суттєво впливати на життя землян. Предки виступали перш за все в ролі помічників при життєвих негараздах і оборонців від шкідливого впливу потойбічних істот і чаклунства.

«В релігії слов'ян було розвинене вірування в нове життя людської душі після смерті, пов'язане з аграрним культом. Померлі предки вважалися покровителями сімей. Майже всі східнослов'янські традиційні свята містили елементи культу предків. Його відлуння є й на Святки, під час яких однією з головних страв була кутя – давня поминальна страва, а перед тим, як почати трапезу, викладали частину напою на стіл – для померлих; на Масляну замість напою на віконце клали млинець або віддавали млинець жебраком, також мав місце звичай ходити до одного в гості – прощатися; звичай не передавати через поріг виник через те, що в давнину під порогом ховали предків (з порогами пов'язані так само деякі обряди і змови). Одним з головних свят в честь покійних був Семик, під час початку якого старші члени родини ходили на могили батьків, а під час трапези також були поминальні страви. Дуже чітко поклоніння предкам простежується під час Радониці. Вже те, що їй передував (справлявся у